

Lietuvių literatūros, tautosakos ir kultūros istorikas Mykolas Biržiška

Broliai profesoriai Biržiškos (iš kairės: Viktoras, Mykolas, Vaclovas). Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

PARENGĖ JURGIS ŽELVYS

Biržiškos – viena iš labiausiai žinomų žemaičių bajorų giminių. Viešniai (Mažeikių r.) iki šiol mena savo gydytoją Antaną Biržišką – trijų brolių (Vaclovo, Viktoro, Mykolo) tėvą ir ištikimą jo pagalbininką, profesorių mamą Elzbietą.

Šiandien sunku net ir išskirti, kuris iš trijų brolių Biržiškų paliko ryškiausią pėdsaką Lietuvos visuomenės, mokslo ir kultūros gyvenime. 1918 m. vasario 16-osios Akto signataras Mykolas Biržiška labiausiai žinomas kaip lietuvių literatūros, tautosakos ir kultūros istorikas. Jis buvo Lietuvos mokslų akademijos narys, Vytauto Didžiojo universiteto ir Latvijos universiteto garbės daktaras, visuomenės ir politikos veikėjas.

Gimė M. Biržiška 1882 m. rugpjūčio 24 d. Viešniuose. Nuo mažumės garsėjo savo gabumais. Mokydamasis Šiaulių gimnazijoje, porą kartų iš jos buvo pašalintas, nes nelankė stačiatikių pamaldų ir surengė lietuvišką vakaronę (1901 m.), 1900 m. įkūrė lietuvių kalbos mokymosi kuopelę. 1901 m. Mykolas pradėjo studijuoti teisę Maskvos universitete. Čia jis įsijungė į Lietuvių studen-

tų draugijos ir socialdemokratų veiklą. Caro valdžia apie tai greitai sužinojo ir M. Biržiška 1902 m. buvo suimtas, apie metus laiko kalinamas Maskvos, Vilniaus ir Kauno kalėjimuose. Išėjęs į laisvę, studijas tęsė toliau. 1905 m. tapo Lietuvos socialdemokratų partijos nariu. Rusijoje prasidėjus revoliucijai, streikams, studijos būdavo nutraukiamos. Tada Mykolas grįždavo į Lietuvą ir rengdavo slaptas gegužines, rašydavo straipsnius laikraščiams „Naujoji gadynė“, „Darbininkų balsas“ ir kt. M. Biržiška buvo 1905 m. gruodžio 4–5 d. vykusio Didžiojo Vilniaus Seimo dalyvis.

1907 m., užbaigęs studijas, pradėjo dirbti advokato Tado Vrublevskio padėjėju, o vėliau – Žemės banke. Tuo pat metu jis bendradarbiavo ir spaudoje, redagavo socialdemokratų savaitraštį „Žarija“, žurnalą „Visuomenė“, buvo aktyvus lietuvių draugijų „Darna“, „Rūta“, „Varpas“ narys, skaitydavo lietuvių literatūros ir istorijos paskaitas. 1908 m. M. Biržiška tapo Lietuvių mokslo draugijos nariu. Netrukus jam buvo patikėtos šios draugijos vicepirmininko pareigos.

Pirmojo pasaulinio karo metais M. Biržiška su bendraminčiais įsteigė Lietuvių draugiją agronomijos ir teisių pagalbai teikti. Priartėjus frontui prie Vilniaus, ji susijungė su Lietuvių draugija nukentėjusiems nuo karo šelpiti ir tapo galinga organizacija. M. Biržiška buvo jos vykdomojo komiteto narys, o 1915 m., Komitetui įsteigus pirmąją lietuvišką gimnaziją, buvo paskirtas jos direktoriumi. Tais metais M. Biržiška dėstė ir keliose lietuvių bei lenkų mokslo įstaigose, kursuose, dirbo Lietuvių mokslo draugijos vadovėlių rengimo komisijoje.

Vienas iš svarbiausių draugijų, kurių veikloje aktyviai dalyvavo M. Biržiška, tikslų buvo atkurti Lietuvos nepriklausomybę.

Kartu su bendraminčiais M. Biržiška parengė raštą JAV prezidentui Vilsonui Vudrovui (Wilson Woodrow) dėl lietuvių tautos teisės turėti nepriklausomą valstybę. Tuo laikotarpiu jis rengė memorandumus ir dėl Lenkijos pretenzijų valdyti Lietuvą. Aktyviai dalyvavo rengiant 1917 m. įvykusią Lietuvių konferenciją, kurioje buvo išrinktas į Lietuvos Tarybą ir 1918 m. vasario 16 d. kartu su kitais šios Tarybos nariais pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą.

1918 m., kai Lietuvos Vyriausybei vadovavo M. Šleževičius, M. Biržiška ėjo švietimo ministro pareigas. Tuo laikotarpiu jis rūpinosi, kad būtų atkurtas Vilniaus universitetas, kartu su Mokslo draugija organizavo Aukštuosius kursus (veikė 1919–1921 m.).

1919 m. sausio 1 d. Vilnių okupavo lenkų legionieriai, Lietuvos Vyriausybė persikėlė į Kauną. M. Biržiška ir ministras žydų reikalams Jakovas Vygodskis liko Vilniuje. Tada M. Biržiška buvo paskirtas Lietuvos generaliniu įgaliotiniu Vilniuje ir čia 1919–1921 m. redagavo įvairius lietuvių leidinius, spausdintus lenkų kalba, bendradarbiavo ir kitoje spaudoje, buvo aktyvus Lietuvių mokslo draugijos narys. M. Biržiška buvo delegacijos derybų su lenkais Suvalkuose narys (1920). Želigovskio seimo rinkimus boikotavo. Už aktyvų lietuvių propagavimą buvo suimtas – iš pradžių V. Kapsuko Vyriausybės nurodymu, vėliau – lenkų valdžios. M. Biržišką norėta sušaudyti, tačiau, įsikišus Sovietų sąjungai, jis buvo deportuotas į „Kauno Lietuvą“.

Kaune M. Biržiška iš pradžių dirbo vyriausybiniame „Lietuvos“ dienraštyje, o 1922–1926 ir 1927–1939 m. buvo Lietuvos universiteto (vėliau – Vytauto Didžiojo universitetas) profesorius, 1926–1927 m. – prorektorius ir rektorius. Jis kurį laiką Kaune dirbo ir „Aušros“ berniukų gimnazijos direktoriumi.

Lietuvai atgavus Vilnių, persikėlė ten, tapo Vilniaus universiteto profesoriumi, 1940–1944 m. vadovavo šiam universitetui.

(Nukelta į 12 p.)

Kairėje – brolių profesorių Mykolo, Vaclovo ir Viktoro Biržiškų tėvų Elzbietos (1858–1934) ir Antano (1855–1922) antkapinis paminklas Viekšnių kapinėse (Mažeikių r.). Dešinėje – grupė 2007 m. Žemaičių akademijos konferencijos dalyvių prie senosios Viekšnių vaistinės. Apačioje – Viekšnių aikštė, kurioje 1995 m. pastatytas paminklas Biržiškų šeimai (skulptorius Č. Pečiukas). D. Želvytės nuotraukos

(Atkelta iš 11 p.)

Baigiantis Antrajam pasauliniam karui, M. Biržiška pasitraukė į Vakarų. Iki 1949 m. dėstė Pabaltijo universitete Hamburge ir Pineberge (Vokietija), o 1949 m. išvyko gyventi į JAV. Čia jis aktyviai bendradarbiavo spaudoje, buvo „Lietuvių enciklopedijos“ redakcinės komisijos narys.

1919 m. M. Biržiška išvertė studiją „Gamtos prilyginimai lietuvių dainose ir raudose“, 1920 m. išleido „Mūsų raštų istoriją“, 1926 m. kartu su Jurgiu Geruliu parengė Kristijono Donelaičio, Antano Baranausko ir keletas kitų autorių raštus, Mikalojaus Daukšos „Postilę“. 1929 m. kartu su broliu V. Biržiška – Simono Daukanto „Darbus senųjų lietuvių (...)“, 1935–1937 m. – Liudviko Rėzos „Dainų“ leidimą. 1931–1938 m. M. Biržiška išleido vieną svarbiausių savo studijų – „Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos“. 1940 m. pasirodė jo knyga „Senasis Vilniaus universitetas“. M. Biržiška yra ir knygos „Anuo metu Viekšniuose ir Šiauliuose“ (1938 m.) autorius.

M. Biržiškos žmona buvo Bronislava Šėmytė. Su ja jis išaugino dvi dukras: keramikę Mariją Biržiškaitę ir pianistę Ona Biržiškaitę-Barauskienę.

Mirė Mykolas Biržiška 1962 m. rugpjūčio 24 d. Los Andžele (JAV), palaidotas Los Andželo lietuvių kapinėse.

2007 m. rugpjūčio 22 d. Vilniuje, Signatarų namuose, atidarytas memorialinis Mykolo Biržiškos kambarys. Jame eksponuojami Lietuvos nacionaliniam muziejui perduoti asmeniniai šio Nepriklausomybės Akto signataro daiktai (baldai, knygos, rankraščiai, brolio Vaclovo Biržiškos rankraščiai), kuriuos išsaugojo Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenantys jo vaikaičiai – Venta Barauskaitė-Leon, Danutė Barauskaitė-Mažeikienė ir Vytautas Barauskas. Šiam muziejui perduotos ir M. Biržiškos vaikaičių užsakymu iš bronzos išlietos pomirtinės M. Biržiškos veido ir rankų kaukės.

Viekšniuose, miestelio centrinėje aikštėje, stovi paminklas profesoriams Biržiškoms ir jų tėvams.

LITERATŪRA:

1. Biržiška M., *Lietuvių tautos kelias*. Los Angelas: Lietuvių dienos, 1952–1953, t. 1–2, p. 240, 245.
2. Liekis A., *Signatarai. Vasario 16*. Vilnius: Džiugas, 1996, p. 407.

